

44

HIZTEGI BATUA

Laburdura-zeinuak

anton.	antonimoa
e.	<i>erabil</i> : aurreko (edo sarrerako) forma izartxoaz markatu da: Euskaltzaindiaren ustez, baztertzekoa da (ez derrigor forma okerra), eta ondotik ematen dena da ordezko egokia.
h.	<i>hobe</i> : aurreko forma baino egokiagoa da ondotik ematen dena (aurrekoa ere onartzekoa da, baina bigarren mailan onartzekoa: erabileremu mugatuagokoa, maila apalagokoa, etab.).
=	sarrerakoaren "pareko" formak eskaintzen dira ondoren (ez dira beti sinonimoak; gerora finduko dira nabardurak).
pl.	plurala adierazteko
zah.	hitz zaharkitua

1. Hiztegi Batuko iturriak

Euskaltzaindiak oraindainokoa eman dituen hiztegitzako zerrendak, hasi 1968ko *Batasunerako Hiztegia*-tik, 1978ko *H letraren ortografi arauak*, 1975eko *Zortzi Urte arteko Ikastola Hiztegia*, bi ediziotan (1974, 1984) argitaratu zuten *Merkatalgo Izendegia*, *Matematika Hiztegia* (1978), eta beste zerrenda laburrago batzuen ondoan, 1986an emaniko *Maileguzko hitz berriei buruz Euskaltzaindiaren Erabakiak*.

Zerrenda hauek guztiak berrikusi nahi izan dira, izan duten onarpen maila neurtu, eta, gaur duzun informazio zabalagoaren argitan, berretsi nahiz beste formaren bat proposatuz.

Azkenik, oinarriko euskal hiztegi bat lortu nahian, mende honetan maizen erabiltzen diren formak erantsi zaizkio batetik, eta tradizioan ongi oinarrituak bestetik; baita forma berriagoak ere, osaera zuzeneko izanik, premia bati erantzuteko egokitzat jo direnean.

Hauek izan dira, beraz, iturriak eta horrexegatik gertatzen da zenbait forma falta izatea eta beste batzuk, ostera, gaur hainbesteko erabilerarik ez dutenak egotea. Hurrengo pasaldietan osatzekoa da, hortaz, orain eskaintzen den zerrenda. Honek ez du esan nahi, bestalde, zerrendan azaltzen ez diren hitzak batasunerako egokiak ez diren; aipatu iturrietan etorri ez direlako ez daude hemen.

2. Irizpideak

Forma bat edo beste erabakitzeko orduan, irizpide nagusiak hauek izan dira:

- Tradizio idatzia, gaur modu oso eta erosoagoan eskuan duguna.
- Alde bateko eta besteko euskaldunak batzen gaituzten formak hobetsi dira. Mailegucetan, esaterako, arreta handiz begiratu da inguruko bi erdarak gutxienez bat datozen. Forma bakarrera iris-

teko oinarrirek edo indarrik ikusi ez denean, forma lehiakideak eskaini dira kasuan kasuko oharrak eginez. *Azkalaz, atzazal, azazkal* izan daiteke horrelako kasuen adibide.

3. Emaiza

Landu den zerrenda, FORMA batuena da nagusi-nagusiki. Formaz gain, informazio osagarriak ere badira tarteka, dela erabileremuaz (Ipar. / Heg., lagunartekoa, jasoa...), dela erabilera sintaktikoaz, erregimenaz, adieraz, etab. Ohar hauek, esan gabe doa, ez dira erabatekoak, edo, nahiago bada, oso maila apalekoak dira eta maizenik forma bera ulertzeko beharrezkotzat jo direnak.

Aditzetan, partizipio burutuaz gain aditzoinaren eta partizipio burutugabearen forma ere ematen da. Hau dela eta, zenbaitetan ageri diren aukera bikoitzak (*ahuldu, ahul(du), ahultzen* bezalakoak), Euskaltzaindiak bere garaian harturiko erabakiaren ondorio dira; alegia, izen, izenondo nahiz aditzondoetarik eratorritako aditzetan, *ahuldu dadin* nahiz *ahul dadin* onartu direla adierazi nahi da.

Sarrera nagusien ondoan, tradizioan ongi errotutako hitz eratorri, esapide, etab., azpisarrera moduan jaso dira.

Beharrezko ikusi denean, hitzen erabilera zuzenez ere egin dira oharrak, dela zuzenean —*afixa* (eta ez **afitxa*)—, dela zeharka —*akabatu* ‘hil’ adierakoa dela esaten da eta, horrenbestez, erabiltzaile zuhurrak ulertzen du ez dela ‘amaitu’ adieran erabiltzekoa—. Ildo beretik, landare eta animalien zientzia izena adierazi da, argigarri gerta zitekeela uste izan denean.

a-alkohol

a ‘a!’

ababor

abade 1 monasterioko burua 2 *Bizk.* apaiza

abadesa

abadetu, abade(tu), abadetzen

abadia

abagune

abaildu, abail, abailtzen

abakando (*Homarus gammarus*)

abandonatu, abandona, abandonatzen h. utzi; alde batera utzi, bertan behera utzi

abangoardia

abantaila

abantaila eraman

abao = abaraska

abar adar txikia

eta abar (badu ohiko laburdura: *etab* ; honen parekoa da *etc / eta abar luze bat* eraikuntza desegokia da)

abaraska = abao

abartz (*Quercus coccifera*)

abarka

abarkadun ‘baserritarra’

abarketa ‘espartina’

abaro

abaro egin

abaroan egon

abarrakitu, abarraki, abarrakitzen = suntsitu

abarrots* e. harrabots

abatx

abegi
abel xehe* e. abere xehe
abelazkuntza
abelera
abeletxe
abelgorri
abeltegi
abeltzain
abeltzaintza
abeltzantza* e. abeltzaintza
abemaria = agurmaria hiru abemaria errezatu zituen; abemarietan geratu dadila danbolina
abemarietako dorreko kanpaiak abemarietakoa jo zuenean
abendu
abeniko
abenka
abentura
aberasbide
aberasgarri
aberasasun
aberastu, aberats/aberastu, aberasten
aberats
abere
abere xehe
abere-hiltzaile
aberria 1 h. matxura 2 'kalte handia'
aberri
aberrigabe
aberriratu, aberrira, aberrirutzen
abertzale
abertzaletasun
abesbatza
abeslari
abestalde
abesti
abestu, abes, abesten
abiaburu
abiada
abiadore* e. pilotu, hegazkilari
abiadura 1 Ipar hastapena 2 Heg lastertasuna
abiagune
abian lan hau abian jarri zen eguna; joateko abian da
abiapuntu
abiarazi, abiaraz, abiarazten
abiatu, abia, abiatzen
abiatze
abiazio
abil
abilezia
abilki
abio
abioi h. hegazkin, aireko (cf aireplano)
abisatu, abisa, abisatzen Ipar du aditza, Heg dio aditza
abisu
abitu
abizari
abizen = deitura
ablatibo
abokatu = legelari, legegizon

abonamendu
abortatu, aborta, abortatzen
abortatze
abortu
abortza
 abots* e. **ahots**
abside
absente
absentzia
absolbitu, absolbi, absolbitzen
absolutu
absoluzio
abstraktu
abstrakzio
absurdu
aburu
aburumenka 'iritzira'
abusatu, abusa, abusatzen
abuztu
abzisa
adabaki
adabatu, adaba, adabatzen
adabegi
adaburu
adaje
adaki
adar 1 'animalien bezur luzakina' *akerrak adarrak okerrak ditu* 2 'zuhaitzen enborretik ateratzen den besoa' *pagoaren adarrak moztu* 3 'musika tresna' *adar hotsa entzun* 4 'bidearen, zientzien, etab.en zatia'
adarra jo
adarbakar
adardun
adareta golde mota
adargabe
adarka
adarkada
adarkadura
adarkatu, adarka(tu), adarkatzen
adarra jo *niri behintzak ez didazu adarrrik joko!*
adartsu
adasdun
adats
adausi
adaxka
adberbio
adei
adeitasun
adeitsu
adelatu, adela, adelatzen *Batez ere Zub* 'prestatu, apailatu'
adi egon
adia
adiakatu, adiaika, adiakatzen
adibide
adibidez
adiera
adierazgarri 1 *iz besoa zeraman taldearen adierazgarria* 2 *izond adibide adierazgarriak aipatu ditu*
adierazi, adieraz, adierazten
adierazkor *hitz adierazkorren ortografia*
adierazle
adierazpen

adierazpide
adierraz
adigai
adigaitz
adikatu, adika, adikatzen
adimen
adimendu h. adimen
adin 1 'edadea' 2 Bizk zah 'adimena'
adina
adinako
adinbat 'hainbat, adina, beste'
adindun anton. adingabe(ko)
adineko
adingabe(ko) anton. adindun
adinon
adintsu
adio
adiskidantza
adiskide
adiskidetasun
adiskidetu, adiskide(tu), adiskidetzen
aditu 1: aditu, adi, aditzen ad 1 'entzun' 2 'ulertu' 3 'usaimenaz sumatu'
elkar aditu
ez aditu(arena) egin
aditu 2 izond eta iz lege kontuetan adituek diotenez
aditz
aditzaile aditzaile onari, hitz gutxi
aditze
(zerbaiten) aditzea izan: badut horren aditzea
aditzera eman (korritzen duen jakitera eman baino egokiagoa da)
aditzondo
adizkera
adizki
adizlagun
adjektibo
adjudikatu, adjudika, adjudikatzen
administrari 'administrazioko langilea' administrariak, administrari laguntzaileak
administratzaile 'administratzen duen' ik administrari
administrazio
adoratu, adora, adoratzen
adore
adoretsu
ados
ados egon
ados etorri = bat etorri
ados izan
ados jarri
adreilu
aduan
aduanazain
aerodromo
aeronautika
afaldu, afal, afaltzen
afari
afera
afixa (ez afitxa*)
ageri izond leku ageria cf agiri
ageri izan, ageri, ageriko garbi ageri da horren bihotz ona

agerian

ageri-agerian (eduki, egon, jarri)

agerian (eduki, egon, jarri)

ageriko = jendaurreko, publiko *politikarien ageriko bizitza; ageriko aurrezkoa*

agerkari

agerpen

agerraldi

agerrarazi

agertu, ager, agertzen *da-du* ad

agertze

agian 1 'beharbada, apika' 2 (adiera berria, *Ipar*) 'oxala'

agindu 1 iz

agindu 2, agin, agintzen *du* ad

aginpide

agintarazi, agintaraz, agintarazten

agintari

agintaritza

aginte

agintza h. agintzari, promes

agintzari

agiraka

agiraka egin

agiri iz 'dokumentua, izkribua, adierazpena' cf ageri

agiriko* e. ageriko

agonia

agor

agorraldi = agorte

agorri h. abuztu

agorte = agorraldi

agortu, agor(tu) agortzen *da-du* ad

agotz* e. ahotz

agudo 1 *Heg* adlag 'laster' 2 *Ipar* izond 'trebea'agur 1 'diosal hitza' *entzuleok, agur!* 2 'agurtzea' *bere agurra helarazi digu errektoreak*

agur egin

agure (hitz markatua da, gutxiespen balioa du eskuarki, eta ezin erabil daiteke *adineko*-ren sinonimo oso balitz bezala)

agurgarri

agurmaria = abemaria

agurtu, agur(tu), agurtzen *du* ad

ahabia

ahago

ahaide

ahaidego h. ahaidetasun

ahaidetasun

ahaire

ahakar = aharra

ahal

ahalaz

ahal izan, ahal izan, ahal izaten, ahalko / ahal izango *ekarri ahal izateko; etortzen ahal da; ahal dela; ahal den sailik handiena; ezin konta ahal*

ahal adina(ko)

ahal bezain

ahal bezainbat

ahal bezala

ahal izate

ahala *iritxi ahala eseri dira; esan ahalak esan dizkiote elkarri, etab*ahalaz L BN 'ahal den neurrian' *euskara ahalaz garbia darabil; saiatzen dira ahalaz gordetzen lehenengo ohiturak*

ahalbait* c. albait
 ahalbide
 ahaldun
 ahaldundi* c. aldundi, diputazio
 ahalegin = eginahal
 ahalegindu, ahalegin(du), ahalegintzen *da ad -t (z) en (esaten, bukatzen, etab) ahalegindu*
 ahalge* e. ahalke
 ahalguztidun
 ahalik (*ahalik -en(a)*): lege zaharra *-a* eta guzti egitea zen: *ahalik maizena, sarriena, etab*; ahalik gar-
 biena, osoena, ederrena, etab)
 ahalke
 ahalkeizun
 ahalmen
 ahaltu
 ahamen
 ahantzi, ahantz, ahantzen *da-du ad*
 ahanzkor
 ahantze
 ahapaldi
 ahardi
 ahari
 aharra = ahakar
 aharrausi
 ahate
 ahats *zah. h. zikin*
 ahazkor
 ahazte
 ahaztu, ahatz, ahazten *da-du ad / zaio ad* (Cf *euskaraz hitz egiTEN ahaztu zaio / bigarren galderari erantzuteA ahaztu zaio*)
 ahi
 ahiazi, ahiaza, ahiaza
 ahitu, ahi(tu), ahitzen *da ad* 'agortu, bukatu'
 ahizpa
 aho
 aho batez
 aho betean
 aho zabalik
 aho zabalka
 ahotan
 ahotik ahora
 ahoz
 ahoz aho
 ahoz behera
 ahoz gora
 ahozko
 aholkatu, aholka, aholkatzen *du ad* = aholku eman *Norbaitek norbait zerbait egitera aholkatu; ahol-
 katu zuen Adan hark ere har zezan sagar hartarik*
 aholku
 aholku eman
 aholkularitza
 ahoskatu, ahoska, ahoskatzen
 ahots
 ahoz
 ahozko
 ahuku
 ahul
 ahularazi, ahularaz, ahularazten
 ahuldade

ahuldu, ahul(du), ahultzen
ahuleria
ahulezia h. ahuldade, ahuleria, ahulkeria, ahultasun
ahulkeria
ahultasun
ahuntz
 ahuña* e. antxume, ahuña
 ahuña *Zub* h. antxume
ahur 1) 'eskuaren barrualdea' 2) Mat eta Fis.etan izond *poligono ahur edo konkaboa* ik **konkabo**
ahutz
ai = aiei
aiduru (**aiduru** (egon, gelditu) esapidcetan agertzen da batez ere)
aiei = ai
aienatu, aiena, aienatzen *du* ad
aicne
aieru
aihen
aiher
 aiher izan
aiherkunde
aiher(tu), aiher(tu), aiher(t)zen
aihotz
ailegatu, ailega, ailegatzten h. iritsi, heldu
 aina* e. adina
ainara h. enara
 ainbat* e. adinbat, hainbat
aingeru
aingira
aingura
 ainitz* e. anitz
aintza
aintzakotzat
aintzat = aintzakotzat
 aintzat eduki
 aintzat eman
 aintzat hartu
 aintzin* e. aitzin
aintzira
aio
aipagarri
aipamen
aipatu, aipa, aipatzen *du* ad
aipu
airatu, aira, airatzen *da-du* ad
aire
 aire girotu *aire girotua jarri dute*
aireberritu, aireberri, aireberritzen
aireberritze
airebide
aireko h. hegazkin
aireontzi edo **aireuntzi**
aireplano *zah* h. hegazkin, aireko
aireportu
aireratu, airera, aireratzen
aisa h. aise
aise
aita
 aita ponteko

aitabitxi
aitaginarreba
aitaita
aitajaun 1 'aitona' 2 'aita pontekoa'
aitaren
 aitaren egin
 aitaren batean
 aitarenka
aitarenka
aitatu 1 'aita egin' 2 h. **aipatu**
aitatxi
aitona
aitor
 aitor egin
 aitor eman
 aitor-entzule
aitor izan
aitoren alaba
aitoren seme
aitorle
aitormen
aitorpen
aitorrazazi, aitorraraz, aitorrarazten
aitortu, aitor, aitortzen
aitortza
aitzaki* e. **aitzakia**
aitzakia
aitziko 'aurkakoa'
aitzin
 aitzina
 aitzinean
 aitzineko
 aitzinetik
aitzina
aitzinalde
aitzinatu, aitzina(tu), aitzinatzen
aitzindari
aitzinean
aitzineko (badu izen erabilera, 'arbaso', 'aitzindari' adieretan)
aitzinetik
aitzitik
aitzur
aitzurdin* e. **haitzurdin**
aiurri
aiuta
aiutu izond *Bizk*
aizkora
aizpa* e. **ahizpa**
aizto
aiztur = guraize = artazi (pl)
akabantza
akabatu, akaba, akabatzen 'hil'
akabera
akabo
akabu
akademia
akats
akeita* (bartzertua 'kafe' esanahiarekin)

akazia
akelarre
aker
aketz
akitu, aki, akitzen, 'asko nekatu'
akorazatu* e. **korazatu**
akordeoi = esku soinu
akordio
akort
 akort izan
akta
aktibo
akto
aktore
akuarela = urmargo
akuario
akuilu
akura
akuratu
akusatzaille
akusatu
akusazio
akzio (cf azio)
al 'galde partikula'
ala 1 *txantxetan ari zara, ala?*
ala 2 *alafede!, alajainkoa!* (bereiz idaztekoa da esapide berri fosildu gabeetan, adib *ala Tutatis!, ala Zeus!, etab*)
ala 3 'gabarra mota'
ala 4* e. **alha**
alaba
alabaina 1 'hala ere' 2 'izan ere'
alafede
alai
alaitasun
alaitu, alai(tu), alaitzen *da-du* ad
alajaina
alajainkoa
alanbre
alargun
alarma
alatu, ala(tu), alaitzen *du* ad *Bizk* 'sufritu'
albaindu, albain, albaintzen
albait *ukaldia albait zuzentzen dute begira eta sudurrera; albait merkeen ipini dituzte salgai beren uzta; albait lasterren etortzeko eskatu digu*
albaitari
albaitero h. **albaitari**
albiriste
albistari
albiste
albo
alboratu, albora, alboratzen
alborengo
album
aldaera
aldagai
aldagailu (ez da 'aldatzeko tresna')
aldagela
aldaketa

aldaki
aldakor
aldakuntza
aldamen
aldamio
aldapa

aldaratu, aldera, aldaratzen 'urrundu' (anton. **alderatu** 'hurbildu') *-ik* aldaratu (*aldara hadi ene bi-detik*); *-ra* aldaratu (*maiz aldera zaitez zure bihotzaren bakar-tokira*); *-z* aldaratu (*neu ere tokiz aldaratu naiz frankotan*)

aldarazi, aldaraz, aldarazten

aldare
aldarrikatu, aldarrika, aldarrikatzen *du* ad

aldats
aldatu, alda, aldatzen *da-du* ad

aldatze
aldaxka = kimu

alde 1 *alde handia dago batetik bestera*

alde 2 *mendiaren alde honetan*

aldean eduki

aldean eraman

alde egin (eta alde hemendik!)

-en alde egin (norbaiten alde atera (jokatu, mintzatu, etab))

aldean beste

alde bat

alde batera

alde bat utzi

alde batera utzi

alde guztiz

aldera (ik beherago)

alderako

alderen alde = alderik alde

aldetik

aldez (ik beherago)

alde 3 = talde

aldeko

aldu, alden, aldentzen

aldera *karitatea behar da guztien aldera; bere hartzekoaren aldera izan ditu ehun libera; adibide batzuk jarriko ditugu, lana errazte aldera*

alderantziz

alderantzizko

alderatu, aldera, alderatzen 'hurbildu' (anton. **alderatu** 'urrundu')

alderdi

aldez

aldez alde

aldez aurreko

aldez aurretik

aldez beste(ko)

aldez edo moldez

aldi

aldian behin

aldiriko tren

aldiz lokailua ('berriz, ostera') *gutxi hiltzen ditu goseak; anitz, aldiz, aseak*

aldizka

aldizkako

aldizkari

aldrebes izond (*ume aldrebesa, arrazoi aldrebesak*); adlag (*dena aldrebes, dena atzekoz aurrera*)

aldundi

ale 1 'bihia, garaua' (*arto-alea, gari-alea*; cf *kafe-bihi, gatz-garâua*; *ez da ikaslerik agertu, ezta alerik ere*); 2 'batekoa, unitatea' (*liburu berriaren ale bana eskaini digu*); 3 hitz-elkarketaren bigarren osagai gisa 'handia, ezustekoa' (*Hura gizon-alea!*) = **bihi, garau**

aleazio

alegera

alegia 1 'partikula' 2 'ipuina'

aleluisa

alfabetatu, alfabeta, alfabetatzen

alfabetatze

alfabeto

alfer

alferlan cf **alper**

alferkeria

alferrik

alferrik galdu

alferrikako

alfonbra = **tapiz**

algara

algoritmo

alha

alhapide

alharazi, alharaz, alharazten

alhatu, alha(tu), alhatzen 1 *da* ad "bazkatu, larratu" *behiak eta behorrak han alhatzen dira*; 2 *du* ad "alharazi" *bazka gurietan alhatuko ditut neure ardiak*

aliketa

alimale izond *Alimale(ko) liburua*; *bizar alimaleko batekin; mutil alimale traste bat*

alkandora

alkar* e. **elkar**

alkate = **auzapez**

alki* e. **aulki**

alkohol

(Euskaltzaindiak, Usurbilen, 1995.eko irailaren 29an onartua)